

Pirmojo Lietuvos muziejaus 200 metų sukakčiai

Dionizo Poškos ir jo Baublio kelionė per Lietuvą

VIRGINIJUS JOCYS

Jau du šimtai metų, kai Bardžių dvaro sodyboje, ant Pelos upelio kranto stovi iš tūkstantmečio ąžuolo išskobtas ir 1812 metais pastatytas Baublys – pavėsinė (altana) su durimis ir langeliu. Šis ąžuolas, seniau augęs Vyšniakalnyje, Bardžių-Bijotų dvaro žemėje, jau nudžiūvęs buvo nukirstas šeimininko – žemaičių bajoro, literato, senienų rinkėjo, iškilaus XIX a. pradžios žemaičių lituanistinio sąjūdžio dalyvio Dionizo Poškos (1765–1830). Prieš du šimtus metų įsteigtas pirmasis viešas muziejelis su savo įkūrėju tapo profesionaliosios Lietuvos muziejininkystės pirmtaku ir simboliniu pamatu. Jau daugelį metų Poškos ir Baublio vardai tariami kartu. Baublio gyvastis liudija ne tik išskobto ąžuolo fizinę būtį, bet ir mūsų, ir prieš mus gyvenusių kartų vienokias ar kitokias pastangas išsaugoti šį net Europos mastu unikalų objektą.

Šiomet Poškos įkurtam Baublio muziejėliui – jubiliejiniai metai, tad gera proga nors šiek tiek žvilgtelėti į jūdviejų – statytojo ir statinio – kultūrinį palikimą ir sklaidą Lietuvoje. Poška dėl savo daugialypės veiklos domino ir tebedomina įvairių sričių tyrėjus, todėl šioje publikacijoje paminėti jau žinomi jo biografijos ir kūrybiniai faktai, taip pat naujesnės įžvalgos bus tikrai kuklus priminimas apie šio kultūros, mokslo ir visuomenės veikėjo ąžuolą, kurio užuovėją jaučiame ir šiandien.

Tiek tūkstantmetis ąžuolas, tiek Poška užaugo Žemaitijoje. Čia tikriausiai labai derėtų mitologo Norberto Vėliaus pateiktas Lietuvos mitinio medžio vaizdinys (simbolių ir įvaizdžių poliarizacija), kur jis Žemaitijos žemei priskyrė šaknų ir požemio valdas, vidurio Lietuvai – medžio liemenį, aukštaičiams ir dzūkams – žalią vainiką, pilną čiulbančių paukščių ir dūzgiančių bičių¹. Turint mintyje šį vaizdinį, Poškos Baublio kelionė per Lietuvą tampa dar vaizdingesnė.

1 Norbertas Vėlius. *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai*, Vilnius, 1983.

Apie Pošką ir jo vaidmenį XIX a. žemaičių bajorų kultūriniame sąjūdyje per pastaruosius pora dešimtmečių yra rašę ar parengę straipsnių rinkinius Vytautas Vanagas², Vincas Laurinaitis³, Stasys Skrodenis⁴, taip pat buvo organizuoti proginiai ar dalykiniai seminarai, konferencijos, kurių metu nagrinėtas rašytojo kūrybinis laukas, jo atskiros sritys. Konferencija „Dionizas Poška – Žemaičių kultūrinio sąjūdžio centrinė figūra“ įvyko Žemalėje, Poškos gimtinėje (Mažeikių r.), 2004 metais. Kita – „Ąžuolas baltų ir kaimynų tautų kultūroje“ – buvo surengta Bijotuose (Šilalės r.) 2009 metais. Konferencijų medžiaga vėliau paskelbta knygomis. Pirmojoje konferencijoje buvo aptariama Poškos asmenybė, jo kūrybinis palikimas ir gyvenamasis laikotarpis⁵, antrojoje – ąžuolo (apskritai medžių) vieta baltų ir jų kaimynų tautosakoje, kultūroje ir kasdieniame gyvenime⁶. Abi jos paskatino pažvelgti į vienos jungties, vieno dueto – Poškos ir jo Baublio – kultūrinės ir tautinės savasties neatskiriamas dalis.

AŽUOLO BAUBLIO ATSIKIRADIMO BARDŽIŲ DVARO SODE APLINKYBĖS

Norint geriau suprasti statytojo ir statinio „draugystės“ ištakas, reikia nors chrestomatiškai apžvelgti nudžiūvusio ąžuolo, vadinamo Baubliu, kamieno dalies atsiradimo Bardžių dvarelįo savininko Dionizo Poškos sode aplinkybes. Poška, įkurdinęs ąžuolą Baublį savo sodyboje, atliko svarbų darbą ir visuomeninį aktą, turėjusį didžiulę kultūrinę reikšmę to meto lietuvių tautiniam prabudimui, o vėliau – ir atgimimui. Galima kelti klausimą: kaip būtų susiklostę tolesnis kūrybinis Poškos gyvenimas, jei ne Baublio atsiradimas dvarvietėje?

1811 m., būdamas apie keturiasdešimt septynerių metų, Poška parašė eilėraštį „Mano darželis“, kuriame pateikė daug biografinių duomenų.

Kol dar nebuvo Baublio, aplinka apie dvarelį buvo tinkamai sutvarkyta, Poška sode praleisdavo daug laiko sėdėdamas, skaitydamas. Kaip pats rašė, jau tada buvo nelabai judrus, nes buvo luošas „ant kojų iki pačių kelių“⁷. Į tuometinę Poškos fizinę būklę retas tyrėjas atkreipė dėmesį. Sveikata kiek ribojo rašytojo veiklą, tačiau leido jam būti visuomeniškai ir kūrybiškai aktyviam. Jis tebebuvo Raseinių žemės ribų teisėjas, bendravo su apsišvietusiais aplinkiniais bajorais,

2 Vytautas Vanagas. *Dionizas Poška*, Vilnius, 1994.

3 Vincas Laurinaitis. *Dionizas Poška*, sudarė Stasys Skrodenis, Vilnius, 2011.

4 *Bitelė Baublyje: Antologija*, sudarė Stasys Skrodenis, Vilnius, 2011.

5 Joje pranešimus skaitė Povilas Švėrebas, Brigita Speičytė, Juozapas Girdzijauskas, Ilona Čiužauskaitė ir kiti.

6 *Ąžuolas baltų ir kaimyninių tautų kultūroje*, sudarė Stasys Skrodenis, Vilnius, 2010.

7 Dionizas Poška. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 28.

rašė lietuvių ir lenkų kalbomis. Poška susirašinėjo su poetais Silvestru Valiūnu, Antanu Klemensu, Mykolu Zaleskiu, Leonardu Volmieriu, vyskupu Juozapu Arnulfu Giedraičiu ir kitais to meto šviesuoliais.

Antra vertus, tuo metu jo namuose jau buvo sukaupta nemažai knygų, graviūrų, archeologinių radinių, ginklų, kitų bajoriškos buities ir reprezentacinės paskirties daiktų. Tai iš dalies patvirtina V. Laurinaičio apgintos disertacijos (1959) pagrindu pernai išleista monografija *Dionizas Poška*. Joje autorius rašo:

D. Poškos pažintys ir laiškai, rašyti iki 1812 metų karo, rodo, kad jis, išskyrus laiškus Ks. Bogušui, J. Leleveliui ir T. Čackiui, palaikė ryšius tik su žemaičių bajorais. <...> Keldamas literatūrinės kalbos reikalingumą, reikšdamas susirūpinimą savo tautos likimu ir jos kultūros palaikymu ir gaivinimu, buvo aukščiau pakilęs už kitus žemaičių bajorus.⁸

Atrodo, jog Baublio atgabenimas į Bardžių sodybą buvo naujas etapas Poškos kūrybiniame ir visuomeniniame gyvenime. Apie ąžuolo atsiradimą 1824 metais jis rašo:

Poškos Baublys dar be gaubtų ~ 1929 m.
Iš *Apolonijos Jacikevičienės (Rubšytės) šeimos albumo*

Mano ąžuolas (kalbu tik apie didįjį, nes antrasis, mažesnis, nėra nei žiūrovo, nei skaitytojo tokio dėmesio vertas) [išretinta mano – V.J.], prieš nukertant gimė ir augo mano paties tėvonijos žemėje, Bardžių dvaro lauke, Raseinių – seniau Karšuvos – apskrityje, maždaug už varsto nuo mano namų, kalne iš seno vadinamame „Vyšnių kalnas“ <...>. Tas ąžuolas, pagal visuotinę tradiciją, visų aplinkinių žmonių iš senų senovės iki šiolei, nežinau kodėl, vadinamas Baubliu. <...> pavadinimas bene bus kilęs iš lietuvių ir žemaičių pagoniško medaus dievaičio Bubilo vardo, tik išmetus raides ir sutrumpinus.⁹

Poškai ąžuolo pavadinimas kėlė įvairių klausimų, jis ieškojo į juos atsakymo toliau plėtodamas medaus dievaičio versiją. Nebūdamas visiškai tikras dėl pasirinkto aiškinimo, ten pat užsimena: „[A]š neturiu jokio pamato savo ąžuolo pavadinimą ir

8 V. Laurinaitis. *Min. veik.*, p. 66.

9 *Bitelė Baublyje*, p. 30.

Baublys (dešinėje) su mažesniu „broliu“ Bijotų dvarvietėje, prie Pelos upelio skardžio
Virginijaus Jocio nuotrauka, 2012

praeitį atkakliai ginti.“ Sakosi, kad žemės ribų komisijos dekretu aptikęs senais laikais minimą galiūną ažuolą, panašiu Bamblio vardu, augusį Sterklaukio dvare, greta žemės ribų su Jurbarku¹⁰. *Baublio* vardo kilmė iki šiol dar neviseškai išaiškinta.

Įvardydamas pirminę ažuolo paskirtį, Poška rašo: „[A]žuolą nukirsdinau, ke-tindamas pasidaryti altaną.“¹¹ Savo eilėse jis privertė prabilti ir patį Baublį:

Tikras vardas mano Baublys, dievų garbintas buvau,
Nuteriojės tėvystę, suvytau, sudžiūvau.
Ties manim Perkūnasui degė avys ožkos,
O dabar many gyven Dionizas Poška.¹²

Poška ir jo Baublys per dviejų šimtų metų laikotarpį pelnė neblėstančią garbę ir šlovę. Kaip unikalus gamtos kūrinys ir pirmasis viešas muziejėlis, ant savo globėjo įrengtų lentynėlių priglaudęs įvairius archeologinius, istorinius eksponatus, istorinių asmenybių portretų galeriją, dviejų šimtų knygų bibliotekėlę, įsileidęs į savo erdvę praeinantį valstietį, bajorą, miestelėną, bičiulį ar skrybėlėtą ponį, nepaliko nė vieno abejingo.

.....

¹⁰ *Ten pat.*

¹¹ *Ten pat.*

¹² *Ten pat*, p. 33.

BAUBLIUKŲ PAPLITIMAS LIETUVOJE

1824 metais, aprašydamas Baublio atsiradimą Bardžių dvaro sode, Poška skaitytojams primena apie vyskupui A. J. Giedraičiui dovanotą plonesnį to paties ąžuolo gabalą. Rastas jau daugiau kaip dešimt metų buvo pragulėjęs vyskupo dvaro daržinėje ir netekęs žievės, bet puikiai tikęs pavėsinei. Poška geranoriškai, be pavydo užsimena:

Jei kas iš mėgėjų panorėtų, tai, man rodos, lengvai galėtų jį įsigyti, o to ąžuolo paviršiuį pirma plyšius užkitavus, paskui pokostu apdailinus, galima būtų puikią altaną įruošti, kurioj mažiausia dešimt žmonių galėtų patogiai stovėti, o penki ar šeši žmonės taip pat patogiai aplink staliuką galėtų sėdėti.¹³

Gera žinodamas upių kelių maršrutus, susidomėsią žmogų padrąsina, esą Nevėžiu, Nemunu ir Nerimi vytine ar baidoku jis galėsias ąžuolą nusiplukdyti ne tik iki Vilniaus, bet ir iki Sankt Peterburgo.

Kuklesnės apimties nudžiūvusį medį išskobdavo, uždengdavo stogelį ir įrengdavo koplytėlę, kuri būdavo statoma ant plokščio akmens ar specialiai padaryto pamato, mažesnę keldavo į pakelėje ar miško tankmėje gerbiama medį – ąžuolą, liepą, beržą, pušį. Menotyrininkas Paulius Galaunė, XX a. pirmajame ketvirtyje klasifikavęs koplytėlių tipus, aptariamą dėžinių paminklų grupę pavadino *baublinė*. Į mūsų tyrimą pakliūva dvi medinių liaudies paminklų tipologinės grupės iš trijų – *stulpinės* ir *dėžinės*. Menotyrininkas Alfredas Širmulis pažymi:

Dėžinių paminklų grupėje seniausia forma yra baublinės koplytėlės, kurios padarytos iš storesnio medžio kamieno, vienoje jo pusėje išskobiant nišą, skirtą šventojo figūrai įkomponuoti.¹⁴

Baublinės terminas vartojamas ir šandien. Jį išgirdus asociatyviai suvokiama, apie kokio tipo koplytėlę kalbama – panašią į garsųjį Poškos Baublį.

Baublinių altanų (pavėsiinių) paplitimas XX a. I pusėje. Altanų, pavėsiinių išpopuliarėjimą XIX a. pabaigoje ir ypač XX a. pradžioje lėmė, regis, keli veiksniai. Vienas jų, kad daugiau pasirodo įvairių leidinių su dar neskelbtos Poškos kūrybos fragmentais, kurie jei neįkvėpė, tai bent priminė garbingo žemaičio nuveiktus darbus, kūrybinį palikimą ir šlovingąjį Baublį. Moderniosios

.....
13 Ten pat, p. 31.

14 Alfredas Širmulis. *Lietuvių liaudies memorialiniai paminklai: medis, akmuo, geležis: Vadovėlis dailės specialybių studentams*, Vilnius, 1999, p. 8–35; plg. Gražina Marija Martinaitienė. *Lietuvos kryždirbiai ir kryždirbystė XX a. pervartose*, Vilnius, 2010, p. 95–108.

Jono Kupčiko sodybos baublys 1937 m.
Iš leidinio „Žeimelis“, p. 125

Maironis Tverų klebonijos sode 1926 m.
Nuotrauka iš Maironio lietuvių literatūros
muziejaus fondų

lietuvių tautos gaivintojai, pradėdant aušrininkais ir kitais išsilavinusiais įvairių luomų atstovais, šiame palikime rado dvasinę ir intelektualinę atramą savo naujam žygiui už lietuviybę.

Galima paminėti keletą žinomų XIX a. pabaigoje–XX a. I pusėje buvusių Baublio antrininkų Varpūtėnų, Šaukėnų dvaruose, Tverų klebonijos sode, kur su vietiniu klebonu yra nusifotografavęs ir Maironis, Žeimelio valsčiuje, Krasniškių kaime, agronomo ir visuomenininko Jono Kupčiko sodyboje¹⁵, Šiaulių „Aušros“ muziejaus kiemelyje.

Jei ne fotografija Maironio muziejuje Kaune, nė nežinotume, kad Tverų klebonijos sode stovėjo baublinė altana. Pasak Reginos Mažukelienės patikslintos informacijos, Maironis net dvi vasaras (1926 ir 1927 m.) svečiavosi pas Tverų kleboną Juozą Budriką. Išlikusioje mažutėje fotografijoje „prie storo medžio kamieno su stogeliu sėdi poetas su bičiuliais. Kitoje pusėje Maironio užrašyta: „Nuo kairės 1) vikaras Šleinius, Dr. Hofman Golfinges prof. ir klebonas J. Budrikas 2) Budrikaitė, Maironis, Juana Kulvietaitė (1926 m.) Tverų klebonijos sode prie mažo baubliuko.“¹⁶ Įdomu, kad poetas tiksliai įvardija iš rąsto išskobtą altaną – *prie mažo baubliuko*. Šis sodo statinys kle-

.....

¹⁵ Juozas Šliavas. Laiko tėkmė: (Miestelio ir jo apylinkių praeities mozaika), kn.: *Žeimelis*, d. 1, sudarė Aloyzas Bėčius, Vilnius, 2011, p. 125.

¹⁶ Regina Mažukelienė. *Maironis*, prieiga per internetą: <<http://www.tverai.lt/Zmones/Maironis.htm>>, [žiūrėta 2011-09-15].

bonijos sode, matyt, buvo gerbiamas, simboliškai primenantis Poškos Baublį, kad tokia garbinga svečių kompanija sumanė prie jo nusifotografuoti.

XX a. aštuntajame – devintajame dešimtmėčiais iki tol Žemaitijoje vyravęs baublinių koplytėlių ir pavėsinių statymo reiškinys išsiplėtė į Dzūkijos, Aukštaitijos regionus, pasiekdamas Vilniaus, Trakų apylinkes.

Tautodailininkas Vytautas Majoras, Ablingos memorialo vienas iniciatorių, apie 1972 metus savo puošnioje sodyboje Jurgių kaime (Klaipėdos r.) jau turėjo įrengtus du baubliukus. Vienas buvo su drelėmis ir langeliu, kitas atviras, be durų. Iki šių dienų, kaip informavo sodybos šeimininkė Birutė Majorienė, Vytauto kūrybinio kelio liudininkė ir bendražygė, išliko vienas¹⁷. Ablingos memorialo ekspozicijoje iš pradžių taip pat stovėjo meniškai apipavidalintas baublinis stulpas su dreve svečių knygai padėti.

1973 metais iš sovietinės kariuomenės grįžęs Vilius Orvydas (1952–1992) tėvų sodyboje, Gargždėlės kaime prie Salantų, pradėjo gelbėti nuo melioracijos riedulius, medžius ir kurti savo netradicinį muziejų. Jame vietos atsirado ir baubliukui.

Dzūkiskoje erdvėje greta vienas kito turime net tris Baublio antrininkus, sąlygiškai priskiriamus šiam laikotarpiui. Tai vaikų poeto dzūko Anzelmo Matučio Drevė, Kriokšlio kaimo baublys ir žemaičio dailininko Algimanto Švažo baubliukas.

A. Matutis Pauosupės kaime, gražioje Uosupio įlomėje, apie 1972 metus įsirengė neįprastą šešiasienę trobelę. Ją pastatė ant 23 girnapusių, papuošė kreivų medžių sąsparomis, langelių atgręžę į laumių lieptą.

Šešiasienis namelis pastatytas iš netašytų rąstų, plyšiai užkamšyti samanomis. Stogas dengtas lentutėmis (pirmasis stogas buvo šiaudinis, tačiau jis sudegė), poetas virš stogo buvo iškėlęs lyrą – poezijos simbolį (ji sutrūnijo). Namelį nuo kaimo pusės skiria eglų šakų tvora, o varteliai – tai dviejų medžių kamienai, suaugę bendra šaka. Kiemo viduryje stovi tikra drevė – įkastas didelis medžio kamienas. <...> Ši tikroji drevė sena, net su trimis aviliais, todėl poetas ją labai didžiavosi, sakydamas, kad tokių visoje Europoje tik keletas tėra.¹⁸

Iš tiesų, pernai rugsėjo mėnesį apsilankius Pauosupyje pastebėta, kad vienoje pušies drevėje tebegyvena bitelės. Apie vidaus įrengimą šiek tiek rašyta ir spaudoje.

Istorikas Sigitas Jeglevičius, iš mokyklos laikų pažinęs A. Matutį kaip lietuvų kalbos mokytoją ir pažintinių kelionių vadovą, maždaug 1982 metais bent porą kartų pas jį lankėsi ir prisimena:

17 Aldona Varkalienė „Pasakyk, kaip išreikšti tiesą“, – klausė skulptorius, laisvės kovotojas Vytautas Majoras, *Banga*, 2009, kovo 2; Vytenis Rimkus. Ablingos memorialo meninės ištakos ir kultūrinė reikšmė, kn.: *Endriejovas*, sudarė Virginijus Jocys [ir kt.], (*Lietuvos valsčiai*), Vilnius, 2010, p. 432; Vytautas Jakelaitis. Vytautas Majoras iki Ablingos ir po jos, kn.: *Tautodailė: Almanachas*, kn. 2, Vilnius, 1993.

18 Sigitas Jeglevičius. Apie mokyklą, mokytojus, bičiulius ir dar kai ką, *Naujasis Židinys–Aidai*, 2007, Nr. 4, p. 184–185.

Ant sraunaus Uosupio kranto <...> jis buvo susirentęs išpūdingą Drevinuko drevelį, kurios sienos išorėje buvo aptaisytos labai išraiškingomis įvairių medžių liekanomis. Bendras tos drevės vaizdas kiek priminė Dionizo Poškos didįjį Baublį.¹⁹

Pauosupyje kas antrą pavasarį rengiamas „Poezijos pavasarėlis“, kurio metu skelbiamas gražiausias eilėraštis vaikams apie gamtą, žemę, Tėvynę, ir Varėnos rajono savivaldybė apdovanoja išrinktą Anzelmo Matučio premijos laureatą²⁰.

Trumpai galima pasakyti, kad A. Matutis sukūrė Drevę (namelį), kurios konstrukcija ne tokia kaip Baublio, tačiau savo funkcine paskirtimi ir simboline reikšme jam ištis artima. Kad poetas domėjosi Poškos kūrybiniu palikimu ir jo Baubliu, liudija ir jiems skirtos eilės²¹. 1972 metais Poškos Baublys šventė 160 metų sukaktį. Tai irgi galėjo būti akstinas Drevės namelio statybai. Jei ši data tiksli, A. Matučio Drevė jau sulaukė keturiasdešimtmečio.

Tame pačiame Pauosupyje stovi ir A. Švažo baubliukas. Menininkas dažnai kartodavo: „Aš esu stabmeldys...“ Tad neatsitiktinai jo sodyboje buvo išdrožti svarbiausių senųjų dievų stabai – puslankiu išrikiuoti Perkūnas, Žemyna, Velnias ir kiti – su visais sakralinės erdvės komponentais. Kyla klausimas: kada menininkas čia įsikūrė? Atsakymą pateikia Stasys Stacevičius:

Kai prieš keliolika metų Švažai įsigijo sodybą Pauosupėj, Matučiu šiam pasaulyje buvo likusios kelios savaitės²².

Vadinasi, jei nurodoma teisingai, A. Švažas su šeima Pauosupio kaime sodybą įsigijo vos ne sąmoningai netoli A. Matučio Drevės apie 1985 metus. Buvo susigyvenęs su šia vieta, labai ją brangino. Juozo Šorio pakalbintas, dailininkas neužmiršo paminėti ir mums rūpimo baubliuko:

Turiu sodybą Pauosupyje, prie Zervynų, kur visa man šventa. Sėdim žiemą su žmona Gražina Vilniuje ir vis: kad tik greičiau nutirptų, kad greičiau ten. Man bute ankšta, trošku, tiesiog kalėjimas. Sodyboje prie Ūlos ir Uosupio turiu savo alką, baublį, septynis šventus ažuolus. Turiu džiaugsmą ten būti. Kartu su Saule ant girnapiusės ten nuolat dega aukuras. <...> Kitąkart sėdžiu baublyje, žaltys per kojas peršliaužia (sodyboje mūviu mediniais klumpiais). Dar atsisuka, pasižiūri.²³

.....
19 *Ten pat*, p. 184.

20 Kazimieras Dobkevičius. Didysis mažųjų dainorėlis, *XXI amžius*, 2003, geg. 21, Nr. 39, p. 7–8.

21 *Bitelė Baublyje*, p. 142.

22 Stasys Stacevičius. O, Žemaičių dievai!: [Apie keramikės Gražinos Degutytės-Švažienės ir Algimanto Švažo (jau į dausas palydėto) tolimas], *Nemunas*, 2005, spal. 27, Nr. 42, p. 11, 16.

23 Juozas Šorys. Įdievinta medžiu: [Dailininką Algimantą Švažą kalbina Juozas Šorys], *Šiaurės Atėnai*, 2003, bal. 26, Nr. 650, p. 10–11.

Kriokšlio kaimo baubliukas. Greta stovi kaimo seniūnas Bronius Sereičikas
Virginijaus Jocio nuotrauka, 2011

Renkant duomenis apie Lietuvoje pasklidusius baubliukus, vieną jų pavyko aptikti Dzūkijoje, Varėnos rajone. Pernai rudens ekspedicijos metu teko aplankyti Kriokšlio kaimo baubliuką. Sutiktas seniūnas Bronius Sereičikas papasakojo apie kaimo skverelyje atsiradusius mūsų tautos netektis, pagarbą ir ryžtą liudijančius ženklus: du ąžuolus, baubliuką, du paminklus. 1933 m. liepos mėnesį, kai žuvo Lietuvos lakūnai Steponas Darius ir Stasys Girėnas, kriokšliškiai Aleksas Gudačiauskas ir Vincas Ratkevičius pasodino du ąžuoliukus, taip įamžindami lakūnų atminimą šiame tarp miškų paskendusiam kaime, kuris tuo metu buvo Lenkijos valdomas už laikinos demarkacinės pasienio zonos. Sodinukai išaugo į galingus ąžuolus. Tiesa, tą rudenį jų ne-

bebuvo – prieš metus vėtros nulaužė. Seniūnas rodė likusius kelmus ir sakė, kad jie bus išrauti, o jų vietoj pasodinti nauji ąžuoliukai.

Lietuvos atgimimo priešaušryje, 1986 metais, Antano Tamulevičiaus dėka šalia ąžuolų ir paminklo iškilo baublys – gamtos negandų neatlaikęs senolis Stavario ąžuolas.

Tamulevičius, vyrų padedamas, rankiniu pjūklų nupjovęs ir parvežęs iš Kriokšlio miško galiūną ąžuolą, matyt, norėjo, kad vaikai ir anūkai pamatytų, jog ir smėlėtoje žemėje milžinai užauga. Dabar virš baublio kaimo seniūnas iškelia trispalvę per visas valstybines šventes, o kai kaimas lydi į mažas kapinaites Anapilin išėjusį kaimyną, plaikstosi vėliava, perrišta gedulo juosta. Prasidėjus Atgimimui, 1989 m. liaudies meistras Antanas Česnulis gimtajam kaimui padovanojo savo rankų darbo stogastulpį su varpu jo viršūnėje.²⁴

Greta lakūnams pagerbti pasodintų ąžuolų stovi iš nudžiūvusio ąžuolo išskobta baublinė koplytėlė su išdrožtu užrašu: „Dariaus ir Girėno garbei Kriokšlio km. Kazimiero draugija 1933 m. pasodino šiuos du ąžuolus.“ Regime asociatyvinę

.....
²⁴ Eugenijus Danilevičius. *Šlamėkit, ąžuolai*, Vilnius, 1984, p. 28–29; *S. Dariaus ir S. Girėno ąžuolai Kriokšlio kaime*, prieiga per internetą: <<http://www.vipt.lt/cms/app?service=external/index&sp=4361>>, [žiūrėta 2011-09-15].

jungtį: lakūnai – ąžuolai – baublys. Pasodinti ąžuolai vėtros nuversti, o baubliukas su užrašu stovi.

Dar vienas netikėtas atradimas – dailininko Kazio Kęstučio Šiaulyčio aptikti maždaug 1985 metais už Buivydiškių, Zujūnų gyvenvietėje, abipus kelio stovintys keturi baubliukai. Nuostabu, kad daugiau nei prieš trisdešimt metų, sovietmečiu, viešai pastatyti baubliukai tebestovi ir šiandien. Pagal lietuvių liaudies memorialinių medinių paminklų tipologinę klasifikaciją jie priskirtini prie stulpinių, nes jei viduje ir yra drevėta tuštuma, ji skulptūrų autoriaus sąmoningai neatidengta.

Teko laimė pakalbinti Zujūnų baubliukų memorialinės kompozicijos autorių Feliksą Augutį, gyvenantį netoliese. Kodėl kompozicija vadinama *memorialine*? Todėl, kad baubliukų autorius iš jų komponavo, jo žodžiais, „Maironio kelią“. Kiekvienas drūtos tuopos rąstas (apie 2,5 m ir 3,5 m aukščio, maždaug 4 m ir 2 m apimties) buvo drožiamas, skaptuojamas ir puošiamas stogeliu, dailiais karнизais, originaliomis kaltinėmis metalo saulutėmis. Su užkoduotais žodžiais ar jų junginiais, žinomais tik pačiam kūrėjui. Buvusią žodžio dalį SANDRA, po Atgimimo paryškinus kitas raides, skaitome: PASANDRAVYS. Viena iš pagrindinių (regis, nuo kelmo trečioji dalis) baublinė skulptūra su nupjautų šakų liekanomis buvo panaudota svarbiausioms Maironio gyvenimo ir kūrybos vietoms įamžinti. Šios baublinės skulptūros, pasak autoriaus, statytos apie 1972–1977 metus. F. Augutis pasakojo, kad tuopa augusi visai prie kelio, greta Buivydiškių senosios

Feliksas Augutis prie pagrindinio „Maironio kelio“ baubliuko
Virginijaus Jocio nuotrauka, 2012

dvarvietės, apie du šimtus metrų nuo dabartinės baubliukų stovėjimo vietos. Medis kelininkams trukdė platinti kelią, tad buvo nupjautas ir, F. Augučiu supjausčius gabalais, panaudotas baublinėms skulptūroms. Savamokslis tautodailininkas taip pat minėjo, kad apatinė tuopos dalis už simbolinę kainą parduota garsiam liaudies menininkui Ipolitui Užkurniui. Išskobęs rąsto vidų, jis pasidarė koplytėlę su miniatiūrinėmis dvylikos apaštalių skulptūrėlėmis, kuri stovi prie jo dirbtuvių Vilniuje. Taigi čia pakartotas 1812 metų atvejis, minėtas straipsnio pradžioje. Tuomet Poška Baublio atpjautą kamieno antrą dalį padovanojo vyskupui J. A. Giedraičiui. F. Augučio tuopa supjaustyta į šešias dalis ir visos panaudotos baubliu-

kams. Tiesa, nuotraukoje (daryta 2012-05-01) buvusios nuo kelmo antrosios dalies jau nematyti. Ji stovėjo kairėje kelio pusėje už baublinės skulptūros su užrašu: „Sveiki atvykę į Zujūnus“. Tai unikalus atvejis: sovietmečiu sostinės priemiestyje iš baublių pastatyta memorialinė kompozicija, skirta Maironiui pagerbti, yra, regis, vienintelė vieta prie Vilniaus, įamžinanti poeto prelato atminimą. Tai buvo drąsus kūrybinis aktas, padiktuotas širdies ir ryžto. Neabejingas tautodailei ir būdamas pilietiškai aktyvus po Atgimimo, F. Augutis vienas ir su I. Užkurniu, taip pat kitais talkininkais sukūrė ne vieną kryžių, skulptūrą, kurie stovi prie Vilniaus televizijos bokšto, Andrejaus Sacharovo aikštėje, Kryžių kalne ir kitur.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas ir dabartis (1990–2012). Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpis daugeliui meno sričių suteikė postūmį, naują kvėpavimą įvairesnei raiškai. Į mūsų tyrimų lauką pakliuvo Lazdijų rajone, Būdviečio seniūnijoje išlikusiame Kybartų kaime įkurtas privatus jotvingių krašto muziejus „Jotvingių kiemas“. Savo protėvių žemėje apie 1992 metus jį pradėjo kurti Lietuvos kariuomenės karininkas majoras Donatas Mazurkevičius. Čia matome akmenis, gamtos išraitytus medžio kūrinius, žmogaus ir valstybių gyvavimo ženklus su atributais. Savo vietą muziejuje rado ir baubliukas. Regis, įkūnyta muziejaus įkūrėjo mintis: koks rimtas muziejus be baubliuko?

Baubliukas „Jotvingių kiemo“ muziejuje
Donato Mazurkevičiaus nuotrauka, 2012

Tarsi sekdamas pirmojo muziejaus Lietuvoje steigėjo Dionizo Poškos, įkūrusio ekspoziciją iš medžio kamieno išskobtuose „baubliuose“, pėdomis, Donatas savo rankomis iš storos tuopos kamieno išskobė „baubli“ – trobelę su stogu, kurios viduje įrengta

mažytė koplytėlė. Daugelyje ekspozicijos akcentų galima pastebėti du persipinančius pradus – senojo baltų tikėjimo ir krikščionybės.²⁵

Vieکشniuose keturių vieکشniškių – Kęstučio Nacio, Vytauto Pakalniškio, Algirdo Stankaus ir Alfonso Videikio – rūpesčiu audros nulaužta ir nuo ugnies nudžiūvusi vinkšna per keletą metų (2006–2011) buvo sutvarkyta ir pašventinta. A. Videikis išvalė išdegusį kamieno vidų (7 m apimties, 2 m skersmens ir apie 5 m aukščio), V. Pakalniškis stoglentėmis uždengė stogą, o A. Stankus nukalė viršūnės kryžių su vėjarode – angelu, pučiančiu dūdą.

A. Videikis apie Vieکشnių baublio atsiradimą pasakoja:

Prieš daugelį metų buvau nuvažiaavęs prie Dionizo Poškos Baublio. Dabar, matydamas šį gamtos stichijos nuniokotą medį, pamaniau: kodėl nepabandžius iš jo ir mums padaryti „Baublį“. Taip būtų įamžintas ne tik pats medis, bet jis taptų ir savitišku miestelio simboliu. Juk ne veltui seni žmonės pasakoja, kad Vieکشnių vardas yra kilęs nuo šio medžio pavadinimo. Esą miestelyje augę labai daug vinkšnų.²⁶

Ir iš tiesų ši svajonė buvo įgyvendinta. Prie baublio pritvirtinta lentelė su užrašu: „Vieکشnių (Vinkšnių) vinkšna“²⁷. Pernai balandžio mėnesį Vieکشnių baublį pašventino parapijos klebonas Kęstutis Zybartas, jame A. Videikio buvo surinkta ir išdėliota apie dvi dešimtys didesnių ir mažesnių angeliukų iš medžio ir keramikos²⁸.

Vieکشnių vinkšnos baublys atsidavusių žmonių dėka, sekant Poškos Baublio pavyzdžiu, sukaupęs savyje gamtinį ir kultūrinį sakralumą, tarsi suvienijo miestelį ir jo gyventojus. Jis tapo Vieکشnių istorinio ir kultūrinio kraštovaizdžio elementu su miestelio kilmės simbolio požymiais. Deja, jam nebuvo lemta klestėti. Pernai spalio 17 dieną Vieکشnių baublys sudegė. Gaisro priežastis – vaikų išdykavimas su ugnimi²⁹.

Galima teigti, kad išskobtų baublių paplitimo etapas sutapo su mūsų tautos atgimimu ir nepriklausomybe, ir toji banga sklinda iki šių dienų. Jie buvo skobiami iš įvairesnių medžių rūšių, ne tik iš ąžuolo.

Reikia paminėti du baublių atsiradimo atvejus Sūduvoje. Girėnų kaime (Šakių r.) Arūnas Danielius dar nuo 1995 metų savo sodyboje turi įsirengęs *Bičnamį* – menišką poilsiavietę iš medžių ir akmens.

25 Manvydas Vitkūnas. Karininko sukurtas „Jotvingių kiemas“ – paminklas protėviams, *Dainavos žodis*, 2008, saus. 8, p. 11, 13.

26 Nuo šiol vieکشniškiai turi savo „Baublį“, *Santarvė*, 2007, saus. 27, p. 8.

27 *Ten pat*.

28 Marius Stonys. Atidarytas Vinkšnos muziejus – Vieکشnių baublys, *Santarvė*, 2011, bal. 30, Nr. 48, p. 9.

29 Vidas Stankus. Sudegė Vieکشnių baublys, *Santarvė*, 2011, spal. 20, Nr. 119, p. 1, 8.

Tikru Arūno „kūrybiniu atradimu“ galima laikyti jo baublius. Tarsi antrąjį gyvenimą pradėjo per 200 metų turintis išpuvęs topolis, kurio drevėje gali tilpti šeši žmonės.³⁰

Šio gamtos ir žmogaus kūrinio vertė dar ir ta, kad pavėsinė įrengta toje pačioje vietoje, kur didingas medis ir augo. Statinys vizualiai primena sodybvietės senumą ir čia augusios tuopos vietą.

Apie 2004 metus baubliukas atsirado ir Gražiškių kaime (Vilkaviškio r.) Rymano Kerevičiaus sodyboje. Gluosnį iš Kerpėjų kaimo, atiduotą malkoms, Rymantas nuplovė, parsivežė, šešių metrų apimties rąstą išskobė, išdrožinėjo smauglį, antį, įėjimą papuošė raguota ožio kaukole, ant viršaus uždėjo pagrindą gandrų džiui, kuriame patupdyti netikri gandrai. Per Kalėdas baubliukas, papuoštas girliandomis, šviečia ne tik sodybos šeimininkams, bet ir visam kaimui³¹.

2005 metais Čiobiškyje oficialiai atidarytas asmeninis Malinauskų parkas. Jame tarp skulptūrų, meniškų pavėsinių greta vingiuojančių takelių yra nutūpusios ir dvi baublinės koplytėlės. Viena įrengta Povilo Malinausko vyresniojo, kita, mažesnė, su viduje patupdytu balandžiu ir mirtos šakele snape, išdrožta sūnaus – Povilo jaunesniojo³².

Poškos gimimo vietoje, greta buvusio Lėlaičių dvaro sienos fragmento, prieš dvylika metų iškilo baubliuko tipo stulpinė skulptūra (koplytėlė) su informacija. Prieš tai tautodailininkas Antanas Murauskas sienoje išstinkavo Baublio reljefinę imitaciją. Tuometiniam seniūnui Aleksandrui Derkinčiui šioje vietoje norėjosi matyti ką nors tikresnio ir gyvesnio. Nuvirtus Grūstės (Varduvos) storajam ąžuolui, buvusiam gamtos paminklui, iš jo šakos seniūnas ir padarė Lėlaičiams baubliuką. Visuomenei jis pristatytas 2000-ųjų pavasarį. Tiesa, ilgaamžė Derkinčių sodyboje, Ketūnų kaime, Sedos seniūnijoje, jau stovėjo maždaug 1986–1995 metais statytas baubliukas su durimis ir saulute viršuje. Jį iš Sedos girioje augusio ąžuolo padarė A. Derkinčio senelis Domininkas. Dabar Aleksandras iš minėto Grūstės ąžuolo stato didelį baubliuką. Kitas šios giminės atstovas, Leonas Derkintis, savo puošnioje sodyboje Sedos miestelyje taip pat turi pasistatęs stulpinio tipo baublį (pavėsinę)³³.

Esama ir daugiau gražių baubliukų plitimo pavyzdžių. Antai Mindaugas Nogaitis gimtajame Vilkų Kampo kaime (Šilutės r.) nusipirko V. Majoro broliui

30 Violeta Seredžiuvienė. Ten, kur Danieliaus Baubliai, *Meisteris*, 2000, rugpj., prieiga per internetą: <http://bicnamis.puslapiai.lt/straipsniai/Ir_kuryba_ir_verslas.pdf>, [žiūrėta 2011-09-15].

31 Aldona Kvedarienė. Baublio savininkas augins žilvyčius, *Lietuvos rytas*, 2008, gruodž. 20, p. 20; Eglė Mičiulienė. Gražiškio baublys traukia aplinkinių dėmesį, *Santaka*, 2008, lapkr. 29, p. 4.

32 Rytas Tamašauskas. Povilas Malinauskas, kn.: *Gelvonai*, sudarė Vida Girininkienė, (*Lietuvos valsčiai*), Vilnius, 2009, p. 1291–1309.

33 Už Derkinčių statytų baubliukų informaciją ir nuotraukas dėkoju Povilui Švėrebui.

priklaususią gerokai nugyventą sodybą, abu su žmona Jolanta ją gražiai sutvarkė, įrengė muzikos instrumentų muziejų, tarp gėlynų pasistatė ir baubliukų³⁴.

Pastarąjį dešimtmetį Žemaitijoje pastebimas tradicinių baublinių koplytėlių su šventųjų skulptūrėlėmis gausėjimas. 2001–2011 metais per „Versmės“ leidyklos ir individualiai organizuotas ekspedicijas jų rasta Jokūbave, Kantaučiuose, Laukuvoje, Mikoliškiuose, Rietave, Upynoje, Bijotuose. Galima paminėti, kad greta Poškos Baublio ir jo mažesnio brolio atsirado antžeminė antroji baublinė koplytėlė. Ją pastatė ilgametis Baublio prižiūrėtojas Aleksandras Bardauskas³⁵.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad vis dažniau baublinė koplytėlė įrengiama paliekant medžio dalį augavietėje. Patrumpinus nudžiūvusį medį, 2,5–3 m aukštyje nuo žemės uždedamas stogelis su kaltine saulute, kamiene iš fasadinės pusės išskobiama stačiakampė ertmė, kurioje įkurdinamas šventasis, įstatomos drelės ar įstiklinama. Taip padarytos Jokūbavo bažnyčios šventoriuje, Mikoliškių parapijos kapinėse stovinčios koplytėlės. Tai galėtų būti sektinas pavyzdys.

2006 m. rugpjūčio 11 d. ekspedicijoje Bijotuose Dionizo Poškos tarpe buvo surašytas *Baublio manifestas*, kviečiantis sutvarkyti dvaro sodybą, plačiau tyrinėti rašytojo mokslinį palikimą, tinkamai sutikti Baublio jubiliejinius metus³⁶. Rezultatas gražus – sutvarkytas visas Baublių muziejaus kompleksas. 2012-ieji paskelbti Lietuvos muziejų metais. Tai puiki proga atverti visų Lietuvos muziejų (istorijos, gamtos, etnografijos) fondus, supažindinti visuomenę su juose esančiais turtais.

Baublį galima vadinti altana, pavėsine, tačiau jis seniai peržengė įprasto dvaro parko statinio paskirtį. Šis gamtos ir žmogaus kūrinys, išlaikęs sakralumą, tapo neatskiriama Poškos veiklos ir jo įvaizdžio dalimi, XIX a. pradžios žemaičių bajorų kultūrinio sąjūdžio simboliu. Per šimtmečių negandas nenukentėjęs Baublys mus saugo ne tik nuo vėjo ir lietaus, jis saugo mūsų tautinę, istorinę, kultūrinę savastį.

Galime teigti, kad Poškos Baublio stipri simbolinė kultūrinė ir gamtinė prasmė sužadino kai kurių žmonių vaizduotę, paskatino sukurti jo antrininkų ne tik Žemaitijoje, bet ir kituose regionuose. Jie nesivaržo su garsiuoju Baubliu dėl autoriteto, bet prisideda prie jo statytojo kultūrinės idėjos sklaidos po Žemaitiją ir visą Lietuvą.

34 Daiva Janauskienė. Vilkų Kampe – muzikos instrumentų muziejus, *Klaipėdos diena*, 2008, kovo 1, prieiga per internetą: <<http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/miestas/vilku-kampe-muzikos-instrumentu-muziejus-150496#axzz1vXdvWNEW>>, [žiūrėta 2011-09-15].

35 Aleksandras Bardauskas. Aleksandro Bardausko Baubliai, [pasakojo Aleksandras Bardauskas, užrašė ir parengė Aleksandras Šidlauskas], *Literatūra ir menas*, 2010, spal. 8, p. 10, 11.

36 Virginijus Jocys. Dionizo Poškos Baublio manifestą pavarčius, *Mokslas ir gyvenimas*, 2006, Nr. 11, p. 10; Virginijus Jocys. Šilalės kraštiečių draugija Vilniuje 1990–2010, kn.: *Kaltinėnai*, sudarė Kazys Misius [ir kt.], (*Šilalės kraštas*, t. 9), Vilnius, 2010, p. 755–790.

XIX a. pabaigoje–XX a. I pusėje pastebima, kad baubliuko buvimas dvare, sodyboje asocijavosi su tikruoju Poškos Baubliu, perkeliant įsivaizduojamą XIX a. pradžios romantiškos, kultūringos dvaro sodybos vaizdinį į naujai kuriamą aplinką. Po 1972 metų – Baublio muziejaus 160 metų sukakties – jo antrininkai ėmė plisti atskirų kūrėjų sodybose ne tik Žemaitijoje, bet ir Dzūkijoje bei kitur.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse prasideda kitas baublinių koplytėlių kūrimo laikotarpis, išsiplečia jų statymo geografija Dzūkijos, Sūduvos regionuose.

Kaip krikščioniškos tradicijos tąsa, baublinės koplytėlės su šventųjų skulptūrėlėmis labiau paplitusios Žemaitijoje, bet pavienių galima rasti jau ir kituose regionuose. Gamtosaugos ir kultūros požiūriu vertingesni tie baubliukai, kurie įrengti pačioje medžio augavietėje (ryškiausias pavyzdys – Viekšnių vinkšna, A. Danieliaus tuopa Girėnuose), arba medis atgabentas iš gretimos vietovės (kaip kad Zujūnų tuopa).

Galima teigti, kad ąžuolas, buvęs gamtos kūrinys su sakraline kultūrine, lietuvių tautinės savasties skraiste, Poškos dėka tapo memorialinę, istorinę ir gamtosauginę vertę turinčiu gamtos ir žmogaus kūriniu. Poška nudžiūvusio ąžuolo liemeniui, tinkančiam kurui ir vienai kitai storlentei namų ūkio reikmėms, suteikė galimybę nugyventi dar du šimtus metų, kartu patikrindamas, ar mums visiems brangi kultūra, istorinė atmintis, tautinė savastis. Galime pasidžiaugti, kad šį Dionizo Poškos palinkėjimą supratome ir egzaminą išlaikėme.